

SVJETSKA POVIJEST

Antun Nekić

Sveučilište u Zadru

KARLO VELIKI

Ovaj rad djelomično je adaptirani prvostupnički rad. Vođen afinitetom prema razdoblju ranog srednjeg vijeka, te uz pomoć i sugestiju mentora, odlučio sam kao temu za završni rad uzeti Karla Velikog. S obzirom kako je obujam rada ograničen, a sama tema nudi širok spektar pristupa, što istodobno predstavlja prednost, ali i opasnost, trebalo je uže odrediti cilj i koncepciju rada. Pritom će možda na prvi pogled izgledati čudno što to „uže definiranje“ teme prati Karla Velikog na putovanju dugom više od 1200 godina – od 8. stoljeća pa sve do današnjih dana. No, za potpuno sagledavanje i ocjenu važnosti Karla Velikog potrebno je upravo to, poći od njegovih životnih postignuća, te potom vidjeti kako je izgledao Karlov „zagrobni život“. Te dvije smjernice odredile su i strukturu rada, koji je stoga podijeljen na dva dijela od kojih prvi prati slijed događaja do 814., a drugi dio razmatra one poslije 814.

U prvom dijelu rada obradit ću nekoliko cjelina Karlove vladavine. Najprije ću se ukratko osvrnuti na događaje koji su prethodili Karlovom dolasku na vlast, a koji su bitni za razumijevanje prilika u kojima Karlo preuzima Franačko kraljevstvo. Potom ću prikazati teritorijalno širenje i ratove vođenje za Karlova života, što samo od sebe nameće i potrebu pobližeg upoznavanja s karolinškom vojnom organizacijom. Upravo zahvaljujući vojnoj snazi uslijedit će i drugi Karlovi uspjesi, a najveći od njih je svakako carska krunidba osamstote godine. Prvi dio rada zaključit ću s još jednim iznimno plodnim dijelom Karlove vladavine – karolinškom renesansom. Iako odabirom tema Karlovoj vladavini možda pristupam na svojevrsan „stereotipan“ način – prikazujući Karla kao velikog vojskovođu, vladara koji je Zapadu vratio carsko dostojanstvo, te kao mecenu knjige i učenja – smatram kako je za cilj rada, a koji teži prikazati kako je Karlo stekao status neosporne veličine, bilo potrebno upravo to objasniti.

Jednako bitna, ako ne i važnija, za formiranje Karla kao „Velikog“ bila je njegova kasnije recepcija, a Einhardov *Vita Caroli Magni*, srednjovjekovno poimanje Karla Velikog, rasprave oko Karlove „nacionalnosti“, Karlo kao *pater Europae*, te Pirennov *Karlo Veliki i Muhamed* neizostavan su dio priče o tome kako je Karlo postao „Veliki“.

KARLO VELIKI (768.-814.)

Karolinško naslijeđe i prve godine Karlove vladavine

Karolinška dinastija vuče svoje korijene od dvaju austrazijskih plemića, Arnulfa i Pipina Starijeg. Zahvaljujući podršci koju je pružio merovinškom kralju Klotaru II. u borbi za prijestolje, Pipin postaje majordom u Austraziji, a tu čast zadržat će i nakon što na prijestolje 629. dođe Dagobert I.. U tom razdoblju sve više jača funkcija majordoma, koji od vremena Klotara II. nije više samo upravitelj vladareve palače, već postaje upravitelj kraljevstva.²⁷¹ Usporedno s jačanjem majordoma dolazi do sve većeg pada moći merovinških kraljeva, te počinje proces koji nakon smrti Dagoberta I. karakterizira duga dekadencija kraljevskog dostojanstva.²⁷² Iako su Merovinzi i dalje neprikosnoveni nositelji kraljevske časti, ono što obilježava naredni period je konstantna borba neustrazijskog i austrazijskog plemstva za čast majordoma.²⁷³ Prekretnicu u toj borbi označila je pobjeda Pipina II. (srednjeg) nad neustrazijskim majordomom Bercharom u bitci kod Tertry 687. Tom pobjedom Pipinu je pošlo za rukom ujediniti oba dijela kraljevstva na čelu s Teuderikom III. Ipak, iako je imao stvarnu vlast u cijelom kraljevstvu, te samo formalno vladao u ime merovinških vladara, koliko je Pipinova pozicija bila nesigurna najbolje svjedoče sukobi koji izbijaju nakon njegove smrti 714. Podiže se neustrazijsko plemstvo, te 715. u bitci kod Compiegnea uspijeva pobijediti Theudoalda, Pippinova unuka, koga je Pipin, iako je bio malodoban, bio odredio kao nasljednika na mjestu majordoma (što je bilo bez presedana, postaviti dijete od 6 ili 7 godina za majordoma).²⁷⁴ Neustrazijske čete, na čelu s novim majordomom Raganfredom, te ojačane savezom s Frizijcima, napredovale su prema Austraziji, a budućnost Karolinga u tim trenucima nije se činila blistavom. No, tada se sasvim nenadano pojavljuje jedini punoljetni član obitelji, Pipinov vanbračni sin Karlo, te nakon početnih neuspjeha uspijeva poraziti Raganfreda u bitci kod Vichnya u ožujku 717. Osiguravši tom pobjedom vlast u Austraziji, kako bi učvrstio i legitimizirao svoju poziciju za kralja postavlja Merovinga Theuderika III.²⁷⁵ No, ono što je obilježilo Karlovu vladavinu svakako su neprestani ratovi (otud i epitet *martellus*, čekić). Pobjedom nad Raganfredom i Eudom, vojvodom Akvitanije, kod Soissona 719. postaje majordom obaju kraljevstava. Radi osiguranja granica i širenja teritorija uspješno ratuje sa Sasima, Frigijcima, u Burgundiji, Thuringiji, Alemaniji, Provansi, Akvitaniji, gdje 732. odnosi slavnu pobjedu nad Arapima kod Poitiersa, ostvaruje utjecaj u Bavarskoj, te je u savezu s Langobardima. Usprkos tome što je bio stvarni vladar kraljevstva, kojega je znatno proširio, nakon 737. i smrti merovinškog kralja Teuderika IV. ne proglašava se kraljem, već nastavlja vladati kao majordom. No, isto tako svjestan svoje snage ne osjeća potrebu za postavljanjem novog kralja.²⁷⁶ Nakon Pipinove smrti 741. prema njegovoj oporuci kra-

271 N. Budak, *Karlo Veliki*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika - Split, Split, 2001., str. 7-8.

272 M. Becher, *Charlemagne*, Yale University Press, New Haven and London, 2003., str. 29., H. Pirenne, *Karlo Veliki i Muhamed*, Izvori, Zagreb, 2006., str. 156.

273 Franačko je kraljevstvo nakon smrti Klovisa I. 561. podijeljeno između njegovih sinova na tri dijela, Neustraziju, Austraziju, i Burgundiju. Nakon 613. Burgundija nema više svog vladara već je spojena s Neustrazijom. Time se ustaljuje podjela na dva (pod)kraljevstva. M. Becher, *Charlemagne*, str. 28, R. Collins, *Charlemagne*, MacMillan Press Ltd, Hong Kong, 1998., str. 15.

274 M. Becher, *Charlemagne*, str. 30., 32., R. Collins, *Charlemagne*, str. 27.

275 R. Collins, *Charlemagne*, str. 28.

276 N. Budak, *Karlo Veliki*, str. 15-20.

ljevstvo se trebalo podijeliti između njegova tri sina, Karlmana, Pipina i Grifa; Karlman je dobio Austraziju, Alamaniju, i Thuringiju, Pipin Neustriju, Burgundiju, Provansu, Metz i Trier, dok je Grifo, Pipinov sin iz drugog braka, trebao dobiti rasute posjede u raznim dijelovima kraljevstva.²⁷⁷ Upravo iz te podjele proizašao je sukob među braćom koji je završio porazom Grifa, nakon čega su Karlman i Pipin 742. ponovno međusobno podijeliti kraljevstvo.²⁷⁸ No, mnogo opasniji izazovi od obračuna s polubratom za Karlmana i Pipina predstavljali su sukobi s Alanimima, Bavarcima i Akvitancima koji su trajali većinu desetljeća. U prilog činjenici koliko je u početku vladavina Karlmana i Pipina bila ugrožena govori i to što su se 743. odlučili na prijestolje postaviti Cildericha III., Merovinga koji bi legitimizirao njihovu vladavinu.²⁷⁹ Promjene u kraljevstvu donijela je Karlmanova abdikacija, 747. se povlači iz svjetovnog života te postaje redovnik. Prije abdikacije za svog nasljednika odredio je najstarijeg sina Droga, koga je povjerio svom bratu Pipinu. Na njegovu odluku zasigurno je utjecalo to što Pipin tada nije imao sinova, te se Drogo kao nasljednik prijestolja činio sigurnim. No, rođenje Karla, 2. travnja 748., te Karlmana 751., promijenilo je i ugrozilo Drogovu situaciju, a Pipinu otvorilo mogućnost da za svoje potomke osigura kraljevsku vlast. Do 753. uspješno se riješio Droga, kao i svog polubrata Grifa, koji je te iste godine poginuo u bitci kod Saint-Jean-de-Mauriennea nakon što je bezuspješno pokušavao preuzeti dio kraljevstva.²⁸⁰ Upravo iz ovoga je vidljivo kako Pipinova vlast nije bila neosporna u trenutku kada 751. Burchard, biskup Wurtzburga i opat Fulrad dolaze u Rim papi Zahariji postaviti pitanje je li dobra stvar da kralj u Franačkoj nema kraljevske vlasti, tj. treba li biti kralj onaj tko ima naslov kralja ili onaj tko doista obnaša vlast. U trenutku kada mu je trebala pomoć protiv Langobarda, Zaharije se nije libio odgovoriti u korist Pipina, koji se potaknut papinim odgovorom okrunio za kralja u Soissonsu 751.²⁸¹ Time je okončana vladavina merovinške dinastije, dinastije koja je Franačkom vladala 274 godine, što je čini najdugovječnijom dinastijom ranosrednjovjekovne Europe.²⁸² Daljnji korak u jačanju legitimiteta nove dinastije, i u povezivanju s crkvom Sv. Petra, napravljen je 754. godine kada je Pipina i njegove sinove, Karla i Karlmana, pomazao osobno papa.²⁸³

Okončanje vladavine Merovinga Pipinovim krunjenjem čini se kao normalan slijed događaja, zadnji čin kojim je prekinuta stoljetna dekadencija merovinških kraljeva koji nisu ništa više nego *reges inutiles*, „beskorisni kraljevi“, koji nemaju ništa osim „beskorisne titule kralja“, svedeni na to da „glume ulogu vladara“. ²⁸⁴ Takvu sliku zadnjih Merovinga ostavio je Einhard u svojim *Vita Caroli Magni*, a kasnija karolinška percepcija prošlosti pad Merovinga okarakterizirala je kao nužnost; obaveza Karolinga bila je provoditi pravednost među Francima, što „beskorisni kraljevi“ zasigurno nisu mogli. No, usprkos takvom pogledu na Pipinovu krunidbu bilo bi olako zaključiti kako je to bio neminovan sli-

277 isto, str. 21.

278 M. Becher, *Charlemagne*, str. 35.

279 R. Collins, *Charlemagne*, str. 31.,32.

280 isto, str. 32.,33.

281 M. Becher, *Charlemagne*, str. 37., H. Pirenne, *Karlo Veliki i Muhamed*, str. 186.

282 P. Fourarce, „The long Shadow of the Merovingians“, u: Joanna Story (ur.), *Charlemagne*, Manchester University Press, 2005., str. 5-21., str. 5.

283 M. Becher, *Charlemagne*, str. 38.

284 Einhard, *Život Karla Velikog*, Latina et Graeca, Zagreb, 1992., str. 55., P. Fourarce, „The long Shadow of the Merovingians“, str. 6.

jed događaja. Kao što je već prije spomenuto Pipinovo pitanje papi stiglo je u vrijeme kada su se vodile borbe za samo prijestolje, te se na taj čin ne bi smjelo gledati kao na nešto što je bilo upereno samo na legalno preuzimanje vlasti od Merovinga, već i kao na potez kojim je Pipin nastojao učvrstiti vladavinu svoje strane obitelji, tj. osigurati kraljevsko prijestolje za svoje sinove. Tome u prilog zasigurno ide i činjenica što je prilikom pomazanja 754. određeno kako se ubuduće franački kraljevi mogu birati samo iz Pipinova potomstva.²⁸⁵

Nakon pomazanja 754. trebalo je ispuniti obaveze prema papi i pomoći mu u sukobu s Langobardima. Pohod je započeo u proljeće 755. Nakon opsade Pavije Pipin, *patricius Romanorum*, je od Aistulfa dobio obećanje kako će papi vratiti Ravenu, no kako se langobardski kralj nije držao dogovora Pipin uspješno intervenira i sljedeće, 756., nakon čega papa dobiva gradove Ravenskog egzarchata. Ostatak Pipinove vladavine obilježio je sukob u Akvitaniji, gdje je, ratujući od 760. do 768., uspješno dovršio njeno osvajanje.²⁸⁶ Prije smrti Pipin je, uz pristanak franačkih magnata, podijelio kraljevstvo među dvojicom svojih sinova: Karlo je dobio Austraziju, a Karlman Burgundiju, Provansu, Septimaniju, Alzas i Alemaniju; Akvitanija je podijeljena među braćom.²⁸⁷ Dva tjedna nakon očeve smrti, 9. listopada 768, braća su uzdignuta u rang kraljeva, svaki u svom dijelu, Karlo u Noyonu, a Karlman u Soissonu. Iako je, kako se čini, upravo teritorijalna podjela uzrokovala početak sukoba među braćom, naročito nakon što je Karlo navodno ždrijebanjem dobio cijelu Akvitaniju, pravi uzrok sukoba među braćom zasigurno bi, kao i mnogo puta do tada, trebalo tražiti u pitanju čija će loza osigurati nastavak vladavine.²⁸⁸ Bitnu ulogu u sukobu odigrala je Bertranda, koja se stavlja na stranu starijeg sina, te mu uspijeva pribaviti podršku pape Stjepana, langobardskog kralja Deziderija i bavarskog vojvode Tasila u slučaju mogućeg vojnog sukoba s bratom. No, Karlmanova smrt 4. prosinca 771. preduhitrla je mogući vojni sukob i olakšala Karlu preuzimanje bratovog kraljevstva.²⁸⁹ Usprkos tome što je iza sebe ostavio dva sina magnati iz Karlmanovog dijela kraljevstva odlučili su se za Karla davši mu prednost pred malodobnim djetetom. Karlmanova udovica Gerbera s djecom odlazi langobardskom kralju Dezideriju, a Karlo odgovara otjeravši Deziderijevu kćer nakon niti godine dana braka. Time dolazi do raskida dojučerašnjeg saveza Karla i Deziderija koji otvara put njihovom sukobu. Usprkos tim provokacijama do rata ne dolazi 772. Te godine Karlo uspješno ratuje sa Sasima što mu je osnažilo poziciju među plemstvom, ali i priskrbilo bogatstvo kojim je mogao nagraditi pristaše koji su mu ostali lojalni u sukobu s Karlmanom.²⁹⁰ Tako osnažen Karlo je unutar kraljevstva mogao dobiti podršku za rat s Langobardima i odazvati se na pozive pape Hadrijana I., koji je usprkos Deziderijevom pritiscima odbijao posvetiti Karlmanove sinove za kraljeve. U ljeto 773. franačke trupe su prešle Alpe, a opsada Pavije u koju se sklonio Deziderije počela je u rujnu. Nakon skoro devetomjesečne opsade, u lipnju 774. Deziderije se predao, a Karlo nakon te pobjede nije više „samo“ franački kralj već nosi titulu *rex Francorum et Langobardum*. Za opsade Pavije Karlo prvi put posjećuje i Rim, a potvrdom Pipinove darovnice još više učvršćuje svoju vezu s papinstvom.²⁹¹

285 P. Fourace, „The long Shadow of the Merovingians“, str. 16., 17.

286 N. Budak, *Karlo Veliki*, str. 28.

287 čini se kako je tada Neustrazija po prvi put podijeljena. R. Collins, *Charlemagne*, str. 38.

288 M. Becher, *Charlemagne*, Yale University Press, str. 46., 48.

289 R. Collins, *Charlemagne*, str. 40., 41.

290 M. Becher, *Charlemagne*, str. 51-53.

291 M. Becher, *Charlemagne*, str. 56., N. Budak, *Karlo Veliki*, str. 42., 44.

Rat protiv Langobarda definitivno je učvrstio Karla na mjestu kralja, od kraljevog sina i nesigurnog mladog kralja koji je još bio pod majčinom paskom pretvara se u kralja Italije i neospornog vladara Franačke.²⁹²

Ratovi i teritorijalno širenje

Ratove vođene za Karlove vladavine moglo bi se podijeliti na pet glavnih bojišta: Bretanju, Italiju, južnu Akvitaniju i španjolsku granicu, avarsku zemlju, te na granicu sa Sasima i Slavenima.²⁹³

Ono što je zasigurno obilježilo Karlovu vladavinu su ratovi sa Sasima. Trajali su ukupnom trideset i dvije godine, od 772. do 804., a bilo bi lakše nabrojiti godine kada se nije ratovalo od onih kada su poduzimane ekspedicije protiv Sasa. Prisilna premještanja stanovništva, pokrštanje, drakonske kazne određene *Zakonom o saskim zemljama* iz 785. te *Saskim zakonom* iz 797., kao i masovni pokolji, sve su to sredstva kojim su Franci pokušavali slomiti otpor Sasa. Poraziti ih i pokrstiti, ili potpuno uništiti – upravo tim načelom, koje je usvojeno na kraljevskom skupu kod Quierzya u siječnju 775., vodili su se Franci.²⁹⁴

Nakon već prije spomenutog pljačkanja Irminsula 772., kada su uništeni i kipovi poganskih bogova, uslijedila je Saska odmazda. Dvije godine kasnije Sasi napadaju i pljačkaju Hessen, ruše mnoštvo crkava, a onu u Fritzlaru pretvaraju u štalu za konje. Time sukob poprima i snažne vjerske konotacije, no na pokrštanje koje je pratilo franačka osvajanja ne treba gledati kao na čisto vjerski čin; vjerom je trebalo dodatno učvrstiti franačku vlast nad teritorijem koji je osvojen mačem. Pokolj četiri i pol tisuće ljudi kod Verdena na rijeci Aller 784. u jednu ruku govori koliko su se u svojim osvajanjima Franci vodili kršćanskim načelima.²⁹⁵ Ratovi koje je Karlo vodio na drugim frontama Sasi su redovito pokušavali iskoristiti kako bi se oslobodili Franačke vlasti; pod vodstvom plemića Widukinda dižu se 778. nakon Karlovog poraza protiv Baska kod Roncesvallesa, koriste arapsku pobjedu nad grofom Vilimom od Toulousea 793., franačke sukobe s Avarima, te neuspjeh Pipina i Ludovika u Beneventu. No, usprkos snažnom otporu do 798. je pokoren južni dio Saske, a borbe na sjeveru su trajale sve do 804. godine, nakon čega je Sasaki otpor konačno bio slomljen.²⁹⁶

Nakon pokolja kod Verdena 785. uslijedilo je nekoliko mirnih godina na saskom bojištu što je omogućilo Karlu da proširi svoju vlast na jugoistoku, u Bavarskoj, gdje je vladao vojvoda Tasilo III. Iako ga je već vojnim pohodom 787. prisilio na vazalni odnos, Karlo će dinastiju Agilofinga u Bavarskoj konačno svrgnuti 794. na saboru u Frankfurtu. Tu se Tasilo na Karlov zahtjev javno odrekao bilo kakvog prava na vlast, a Karlo je Bavarsku i formalno uklopio u svoje kraljevstvo.²⁹⁷

Osiguravši vlast u Bavarskoj Karlo se mogao okrenuti daljnjem širenju na istok, što

292 M. Becher, *Charlemagne*, str. 57., 58.

293 B. S. Bachrach, „Charlemagne’s Cavalry: Myth and Reality“, *Military Affairs*, vol. 47, No. 4., 1983., str. 181-187., str. 182.

294 M. Becher, *Charlemagne*, str. 60., N. Budak, *Karlo Veliki*, str. 55., 56.

295 N. Budak, *Karlo Veliki*, str. 54.

296 isto, str. 53., 55.

297 isto, str. 56-59.

će ga dovesti u sukob s Avarima. Prvi vojni pohod poduzima u ljeto 791. Usprkos tome što je granica s rijeke Enns pomaknuta do Bečke šume nije došlo do odlučnog sukoba kojim bi porazio Avare. To će uspjati furlanskom vojvodi Erihu i Pipinu 796.; opterećen unutarnjim razmiricama u kaganatu novi kagan priznaje franačko vrhovništvo, a granica kraljevstva se širi do rijeke Tise. U tom pohodu zaplijenjeno je ogromno bogatstvo koje su Avari čuvali u velikom utvrđenom logoru zvanom Hring, negdje u porječju rijeke Tise. Karlo zahvaljujući tome blagu postaje najbogatiji europski vladar, ali i „osvetnik kršćanstva i pobjednik nad najvećom poganskom silom u Europi“. Konačno pokoravanje uslijedit će nakon pohoda 803., a 818. prestat će egzistirati i avarska tributarna kneževina.²⁹⁸

Osim sa Sasima te Avarima Franci su na istoku ratovali i sa slavenskim plemenima kao što su bili Daleminci i Vlčani. U borbi protiv njih Karlo se oslanjao na pleme Obodrita, koje se pokazalo i kao važan saveznik Francima u borbi protiv Sasa, koje se tako moglo napadati na dva bojišta. Tim pobjedama Karlo je uspio ovladati Slavenima uz istočnu granicu svog carstva, na prostorima od Baltika do Dunava. No, na ta bi se područja trebalo gledati prije kao na tampon zone nego kao na područje u kojem su Karolinzi imali čvrstu vlast.²⁹⁹

Karlov sukob s Langobardima 774. papa Hadrijan I. iskoristio je kako bi svoju vlast proširio na vojvodstvo Spoleto. No, na jugu Italije langobardsko vojvodstvo Benevento, na čelu s vojvodom Arichisom II. (758.-787.) ostalo je van dosega papine i Karlove moći. Na Karlov mogući vojni angažman u južnoj Italiji utjecala je udaljenost bojišta, vojna zaokupljenost na drugim stranama franačkog kraljevstva, kao i interesi bizantskog cara u južnoj Italiji.³⁰⁰ U takvim okolnostima sljedeći korak u politici prema Italiji napravljen je 781. kada je Karlov sin Pipin imenovan za langobardskog kralja, čime se nastojalo učvrstiti franačku vlast u sjevernoj Italiji, ali i otvoriti put prema lakšim osvajanjima na jugu. Pohodom iz 786., koji je vodio osobno Karlo, vojvodstvo je bez borbe dovedeno u vazalni odnos, koji će trajati do 791. kada Grimoald III., ohrabren pobjedom nad Bizantom, odbacuje franačko tutorstvo. Usprkos brojnim pokušajima, pogotovo nakon 800., Karlo nije uspio napraviti ništa više od toga osim da 812. nametne Beneventu plaćanje danka od 25 000 zlatnih *solidi*. Time je vojvodstvo uspjelo održati samostalnost između dvaju moćnih susjeda, Franačkog i Bizantskog carstva, a franačka vlast ostala je ograničena na sjevernu i centralnu Italiju.³⁰¹

Povod za intervenciju na jugozapadu svog kraljevstva, na Iberskom poluotoku, Karlo je dobio 777. Lokalne dinastije regije Ebro, predvođene Sulejmanom al-Arabijem, od Karla su zatražile pomoć u borbi protiv kordovskog emira Abd-al Rahmana I. Pohod koji je franačka vojska poduzela sljedeće godine završio je neuspjehom, štoviše prilikom povlačenja začelje franačke vojske uništili su Baski. Taj događaj bit će u 12. stoljeću opjevan u znamenitoj Pjesmi o Rolandu, te će zahvaljujući njoj pokolj u klancu Roncesvallesu postati jedan od najpoznatijih poraza u europskoj povijesti.³⁰² Nakon tog poraza Karlo više nikad neće osobno voditi pohode južno od Pirineja, a kako bi učvrstio uzdrmanu poziciju na akvitansko prijestolje postavlja svog sina Ludovika (okrunjen je 871., na isti dan kada i

298 isto, str. 64-74.

299 isto, str. 63, 64.

300 R. Collins, *Charlemagne*, str. 63.

301 isto, str. 69-73.

302 N. Budak, *Karlo Veliki*, str. 74., 75.

brat mu Pipin). Za razliku od prvog pohoda, kada je Karlo računao na pomoć svojih muslimanskih saveznika (što se pokazalo kao teški promašaj), kasnije će se oslanjati na pomoć Alfonsa II., kralja kršćanskog Asturijskog kraljevstva smještenog u istočnoj Galiciji i zapadnom dijelu Pirineja. Ono što im nije pošlo za rukom 778. Francima je uspjelo 801. kada su osvojili Barcelonu, i 806. kada je zauzeta Pamplona, koju je Karlo 778. nakratko držao.³⁰³ Dugotrajno je ratovanje okončano 812. mirom u Aachenu, a granicu Franačkog carstva na jugozapadu označavala je rijeka Llobregat.³⁰⁴

Iako je franačka vlast nad Dalmacijom i dalmatinskim gradovima bila kratkotrajna (Istra je pod franačku vlast vjerojatno potpala neposredno pred 791., kada se po prvi puta spominje neimenovani istarski vojvoda) upravo će osvajanjem Dalmacije 805., nakon sukoba s Bizantom, Karlovo carstvo doseći svoj najveći opseg. No, Aachenskim mirom Karlo će izgubiti ta područja; u zamjenu za Veneciju i dalmatinske gradove Karlo će od bizantskog cara Mihajla biti priznat za ravnopravnog cara na zapadu. Tako će Aachenskim mirom biti utvrđene granice i teritorij ogromnog carstva koje će Karlo 814. u naslijeđe ostaviti svome sinu Ludoviku.³⁰⁵

Vojna organizacija

Kao što je vidljivo iz prethodnog poglavlja Karlove vojske su s velikom uspješnošću ratovala na više fronta, šireći granice Franačkog Carstva, a Karlo je zahvaljujući njima priskrbio sebi titulu jednog od najvećih vladara i vojskovođa u povijesti. Stoga ću u narednom poglavlju³⁰⁶ pokušati u kratkim crtama opisati funkcioniranje franačke vojske i organizaciju koja je bila temelj toj iznimnoj uspješnosti.

Još od vremena Merovinga postojao je običaj prema kojem se svake godine u proljeće na godišnjem skupu (*Campus Martius*) okupljala vojska, a magnati bi odobravali odlazak u rat. Taj običaj bio je duboko ukorijenjen u franačkom društvu, a održao se sve do 9. stoljeća.³⁰⁷ No, polasku u rat prethodio je proces duge pripreme koji se sastojao od više faza. Prva faza sastojala se od prikupljanja informacija koje su mogle pridonijeti boljoj pripremi pohoda. Od svakoga tko je dolazio na godišnji skup ili na kraljev dvor, bez obzira na svrhu njegovog dolaska, očekivalo se da će donijeti informacije koje su se ticale regije iz koje dolazi, a ako živi blizu granice i vijesti iz susjedne zemlje. Informacije su se dijelile na one koje su ukazivale na potrebu uporabe sile u samoj zemlji, te na one koje su se ticale moguće strane intervencije. U prilog tome u kojoj je mjeri prikupljanje informacija smatrano bitnim govori i jedna priča prema kojoj se sam Karlo kod brodarka raspitivao za jednog dobro oboružanog stranca koji je za prijelaz preko Rajne dao „stranu ribu“.³⁰⁸ Nakon prikupljanja mnoštva informacija slijedilo je njihovo selektiranje i grupiranje. Tek tada su se mogle predočiti tijelu zvanom *magistratus*, Karlovom „vojnom stožeru“, koje je zasjedalo tijekom zime, do početka ožujka. *Magistratus* su činili *consilarii*, savjetnici,

303 R. Collins, *Charlemagne*, str. 74., 75.

304 N. Budak, *Karlo Veliki*, str. 78.

305 isto, str. 93.,94.

306 poglavlje se temelji na radu B. S. Bachrach, „Charlemagne and the Carolingian General Staff“, *The Journal of Military History*, Vol. 66, No. 2., 2002., str. 313-357.

307 R. Collins, *Charlemagne*, str. 17.

308 B. S. Bachrach, „Charlemagne and the Carolingian General Staff“, str. 319., 321.

koje je Adalhard u svome djelu *De ordine palatii*, važnom za poznavanje organizacije i funkcioniranja karolinške države, podijelio na dvije grupe. Prvu su činili *seniores*, očito stariji i iskusniji ratnici, a drugu *praecipui consilarii*, specijalni savjetnici. Njihov zadatak se sastojala od izrade vojnog plana, koji bi se izradio otprilike šest mjeseci prije samog vojnog angažmana. Osim na mnoštvo informacija članovi *magistratusa* mogli su se oslanjati i na druge izvore koji su im stajali na raspolaganju. Prije svega to je bila mogućnost korištenja geografskih karata i itinerara. Na Karlovom dvoru mogla su se naći razna geografska djela antičkih pisaca, kao što su bila *Situs orbis terre vel regionum*, *De mensura orbis terrae*, a Karlo je posjedovao i tri stola, dva srebrna s prikazima Rima i Carigrada, te zlatni stol na kojem je bio prikazan čitav poznati svijet.³⁰⁹ Ove "makro-geografske" karte su se zahvaljujući mnoštvu lokalnih topografskih podataka mogle doradivati; na dvoru su se mogli naći podaci o veličini, vrsti i geografskim podacima posjeda iz svih dijelova carstva. Sve to zahtijevalo je izvježbane stručnjake, a poznato je kako se na Karlovom dvoru tome pridavala iznimna pažnja. Kod ocjene korisnosti karata za franačko ratovanje vrlo je bitan primjer "obuhvatnog manevra", strategije koju je franačka vojska vrlo često uspješno koristila. Kod tog manevra vojska bi se podijelila, i krećući iz određene baze, na neprijatelja bi išla iz više smjerova. Pritom bi često prodrli duboko u neprijateljsku liniju, čak i nekoliko stotina kilometara od baze, ali bi ipak uspijevale doći na dogovoreno mjesto u dogovoreno vrijeme. Sve to dokazuje koliko su Franci bili vješti u sastavljanju, kao i u korištenju i čitanju tih karata.

Veliku prednost pred neprijateljima Karlu je davala cestovna mreža koja se u Franačkom carstvu sačuvala još od vremena Rimskog Carstva. Lokalne vlasti su bile zadužene za održavanje tih cesta i putova, kao i mostova, a za Karlove vladavine od posebne su važnosti bile ceste koje su se gradile istočno od Rajne zbog osvajanja saskog teritorija. Ceste ne samo da su omogućavale brzo prebacivanje vojske na udaljena bojišta, već su olakšavale i logističku potporu za vrijeme pohoda. Osim cesta vrlo je važna bila i izgradnja čvrstih uporišta u kojima su se mogle čuvati velike zalihe hrane. I tu je značajan primjer Saske, gdje je Karlo izgradio niz utvrđenja koja su mu omogućila nadgledanje, te širenje osvojenog područja. Mnoga od tih utvrđenja smjestio je uz rijeke kako bi olakšao njihovu opskrbu. Važnosti rijeka u franačkom sistemu ratovanja svjedoči i pohod na Avare, tijekom kojeg je flota na Dunavu iskorištena kako bi snabdijevala vojsku, ali i dopremila opsadne sprave. Vrlo bitan segment u uspješnoj opskrbi vojske činila je i zemlja darovana samostanima. Jednako kao što su utvrđenja smještali tako da olakšaju buduće operacije i samostanima su dijeljeni posjedi na način da im se davala zemlja koja se nalazila na rutama kojima se trebala kretati vojska. Kada je riječ o veličini Karlove vojske, procjenjuje se kako se u Carstvu, koje je imalo oko 20 milijuna stanovnika, na oružje tijekom jedne godine moglo podići ukupno oko 100.000 vojnika.³¹⁰

Niz pobjeda i teritorijalnih osvajanja najbolji su dokaz učinkovitosti karolinškog vojnog sistema i ustroja. U krajnjoj liniji vojna snaga mogla bi se istaći i kao temelj Karlove vladavine, koji ne samo da mu je priskrbio titulu velikog vojskovođe, već mu je poslužio i kao baza koja mu je omogućila uspjeh i na mnogim drugim poljima.

309 Prikazi su se najvjerojatnije temeljili na djelima *Descriptio urbis Romae*, *Descriptio urbis Constantinopolis* i *Mapa mundi*. B. S. Bachrach, „Charlemagne and the Carolingian General Staff“, str. 329., N. Budak, *Karlo Veliki*, str. 106.

310 Iako postoje procjene prema kojima su ranosrednjovjekovne vojske bile male, tj. brojile su 2000-3000 vojnika. B. S. Bachrach, „Charlemagne and the Carolingian General Staff“, str. 353.

Odnosi s Rimom i Bizantom - carska krunidba 800.

Iako osamstota godina zasigurno predstavlja vrhunac Karlove vladavine i konačnu potvrdu njegove moći ipak je Karlova carska krunidba ostala donekle „kontroverzan“ događaj. U početku je nedoumice potenciralo Einhardovo svjedočanstvo kako se Karlo krunidbi „isprva toliko protivio da je tvrdio kako toga dana, premda je bio veliki blagdan, ne bi bio ušao u crkvu da je mogao unaprijed znati papinu namjeru“.³¹¹ Iako nije do kraja pratio antičke uzore koji su prikazivali svjetovne vladare, od cara Julijana Apostate 360. do vizigotskog kralja Vambe 672., kako tek pod prijetnjom smrću primaju određenu čast, danas je jasno kako se Einhard vodio svojim uzorima koji su odbijanje neke visoke svjetovne ili duhovne pozicije smatrali dobrim ponašanjem.³¹² Veće probleme povjesničarima predstavljao je i predstavlja nedostatak izvora koji bi pomogli u odgovoru na pitanje zašto i kada se Karlo odlučio na taj korak. No, prije osvrta na samu krunidbu i iznošenja nekih interpretacija koje pokušavaju odgovoriti na ta pitanja, za potpuno razumijevanje procesa koji su doveli do Karlove krunidbe potrebno je ukratko se osvrnuti na razvoj odnosa na relaciji Rim-Bizant-Franačko kraljevstvo.³¹³

Pogoršanje odnosa između cara u Konstantinopolu i papinstva u prvoj polovici 8. stoljeća rezultiralo je okretanjem Rima prema zapadnoj Europi i Franačkom kraljevstvu. Sukob s bizantskim carem Lavom III. Izaurijcem (717.-741.) oko ikona, a još više nemogućnost istočnog cara opterećenog sukobom s Arapima da zaštiti Rim od langobardskih nasrtaja nagnalo je papu da 738./739. zatraži pomoć od Karla Martela. Promjene u odnosima papinstva i Franaka nastupit će za Karlova sina Pipina, kada obje strane na obostrano zadovoljstvo savezom rješavaju svoje unutrašnje poteškoće, kao što je to već prije i opisano. Protest bizantske delegacije zbog osvajanja Ravenskog egzarhata, koji je do 751., to jest do langobardskog osvajanja, bio pod vlašću Bizanta, nije utjecao na Pipinovu odluku da ga preda papi.³¹⁴ Iako su znali iskoristiti i prepoznati promjene u odnosu snaga, pape se nisu brzo odrekli svojih tradicionalnih veza s Bizantom, čemu svjedoči zadržavanje prakse datiranja dokumenata prema carskoj formuli i kovanje novca s carskim imenom. No, s jačanjem langobardskog pritiska Rim sve više postaje ovisan i vezan za franačku silu, jedinu koja mu je mogla pružiti efektivnu zaštitu. Preklapanje interesa dovelo je Franke, ovaj put s Karlom na čelu, 774. u Italiju. Osvajanjem većeg dijela Italije Franačko kraljevstvo i Rim postaju neposredni susjedi – iako je to značilo kako je Karlo sad bio u mogućnosti brže intervenirati u korist svog saveznika, tako snažan susjed predstavljao je i opasnost za političku neovisnost papinstva. Karlovo osvajanje Langobardskog kraljevstva dovodi i do drugih značajnih promjena u odnosu s Rimom. Od tad Karlo počinje koristiti titulu *patricius Romanorum* (titulu koju je dobio i njegov otac, ali je nije koristio u svom vladarskom naslovu), što je papa zasigurno protumačio kao Karlovu spremnost da i u buduću štiti rimsku crkvu i papinstvo. Papa je odgovorio izbacivanjem imena bizantskih vladara s novca i papinskih dokumenata. Takvi koraci predstavljali su očit izazov Bizantu koji je na Rim i dalje gledao kao na svoj posjed, ali papa nije više bio spreman priznati ni

311 Einhard, *Život Karla Velikog*, str. 95.

312 R. Collins, „Charlemagne’s imperial coronation and the Annals of Lorsch“, u: Joanna Story (ur.), *Charlemagne*, Manchester University Press, 2005., str. 52-70., str. 52.

313 Za potpunu sliku tu bi valjalo uključiti i prodor Arapa, o čemu će biti riječi kasnije u poglavlju *Bez Muhameda, Karlo Veliki bi bio nezamisliv*

314 N. Budak, *Karlo Veliki*, str. 20., 28.

nominalnu vlast cara koji ga nije mogao zaštititi. Približavanje Rima Franačkom kraljevstvu moralo je rezultirati i zahlađenjem franačkih odnosa s Bizantom, koji nije bio spreman mirno gledati kako Karlo širi svoju vlast Italijom. No, i tu će trenutne potrebe diktirati smjer franačke i bizantske politike. U drugoj polovici sedamdesetih godina 8. stoljeća Bizant će pokušati intervenirati na jugu Italije, ali će problemi s Arapima u Maloj Aziji 781. nametnuti carici Ireni uspostavljanje dobrih odnosa sa Zapadom. Poboljšanje odnosa trebala je učvrstiti i ženidba Karlove kćeri Rotrude i mladog cara Konstantina VI.³¹⁵

Zatišje koje je vladalo do 787. prekinut će dva događaja iz te godine; prvi razvrgavanje zaruka Rotrude i Konstantina, i drugi Nicejski koncil. Nakon što je 787. razvoj događaja na jugu Italije preokrenuo u svoju korist Karlo je odlučio kako mu savez s Bizantom više nije potreban, te je odbio predati bizantskom poslanstvu svoju kćer kao što je prije bilo dogovoreno. Na takav potez, to jest očitu pljusku Konstantinopolu, Karla je vjerojatno naveo i podcjenjivački odnos bizantskog cara, koji je usprkos svoj moći na franačkog kralja i dalje gledao kao na običnog podložnog barbarskog kralja. Takvo promišljanje zasigurno je potvrdila i praksa drugog ekumenskog koncila u Niceji – usprkos tome što je po snazi bio ravan bizantskom caru morao je čekati i pokoriti se odlukama Koncila kao neki drugorazredni vladar. Takvo stanje Karlo više nije bio spreman trpjeti, i možda se upravo tu rodila zamisao o carskoj kruni, koja bi preokrenula i ispravila nešto što je u Karlovim očima zasigurno izgledalo kao nepravedno podcjenjivanje.³¹⁶

Odluka o ukidanju ikonoklazma naišla je na odobravanje pape, koji je kao patrijarh Zapada nastupao i u ime Franaka. No, to nipošto nije značilo da se papa okrenuo prema Istoku, kao ni to da se Karlo s time pomirio – jer, kako je to mogao biti ekumenski koncil kad na njemu nisu bili prisutni franački biskupi. Odgovor je uslijedio 794. na Frankfurtskom saboru. Uz problem adopcionizma, na saboru na kojem su se pored franačkih okupili i talijanski i britanski biskupi raspravljalo se i o odlukama Nicejskog koncila iz 787. Osuda nicejskih odluka, koja je proistekla vjerojatno iz lošeg prijevoda s grčkog, bila je jedan ekstremi oblik njihove interpretacije, prema kojoj je štovanje slika svetaca stavljeno u isti rang sa štovanjem Svetog Trojstva.³¹⁷ Papini predstavnici pozdravili su ovo tumačenje iako je sam papa Hadrijan I. imao potpuno drukčije mišljenje o tome. Na kraju je papa nezgodnu situaciju riješio tako da nije priznao odluke niti iz Niceje niti one iz Frankfurta, jasno dajući do znanja kome njegova odanost pripada.³¹⁸

Carska krunidba 800. u uskoj je vezi s papom Lavom III., koji nasljeđuje Hadrijana I. 795. Nakon četiri godine službe novi papa će postati predmetom urote kojom ga se pokušalo skinuti s časti. Pred takvom opasnošću papa se, kao i njegovi prethodnici posljednjih pola stoljeća, u potrazi za pomoći okreće prema franačkom kralju. Nakon što se oslobodio zatočeništva papa 799. dolazi pred Karla u Padeborn, i možda tada u zamjenu za pomoć Karlu nudi carsku titulu.³¹⁹ Takva ponuda mogla se temeljiti na Konstantinovoju darovnici, falsifikatu iz kraja 8. stoljeća, prema kojem je rimski car Konstantin Veliki (306.-337.) darovao papi Silvestru I. ne samo pravno na duhovnu i svjetovnu vlast nad Rimom i Italijom, već i na svim ostalim zapadnoeuropskim zemljama. U prilog činjenici da je carska

315 M. Becher, *Charlemagne*, str. 85.

316 isto, str. 90.

317 R. Collins, *Charlemagne*, str. 136.

318 M. Becher, *Charlemagne*, str. 92.

319 M. Becher, *Charlemagne*, str. 10.

krunidba dogovorena prije Karlova dolaska u Rim u studenom 800. govori i način na koji je Karlo dočekan pred Rimom. Do tada je Karlo kao *patricius Romanorum* dočekivan kod prvog miljokaza pred gradom, i nije ga dočekivao sam papa. Nasuprot tome, sada ga je dočeka Lav III. osobno, i to dvanaest milja pred gradom, protokolom kojim se inače dočekivalo cara.³²⁰ Tjedan dana nakon dolaska u Rim Karlo je još jedan put postupio u maniri „najvećeg sekularnog autoriteta na svijetu“ kada je sazvaio sinod na kojem se trebalo raspraviti o optužbama koje su bile uperene protiv Lava III. Slijedeći Alkuinov pogled kako „prvoj stolici (papi) nitko ne može suditi“ (*Prima sedes a nemine iudicatur*), papi je bilo omogućeno očistiti se od optužbi putem zakletve. Istog dana kad je papa dao zakletvu, 23. prosinca, pred Karla je stiglo izaslanstvo jeruzalemskog patrijarha koje mu je donijelo ključeve crkve Svetog groba, kao i samog Jeruzalema. U praksi je to bio beznačajan naslov jer je Jeruzalem bio pod vlašću bagdadske kalifata, ali je simbolika tog čina bila velika. Time Karlo teoretski postaje zaštitnik svetih mjesta i Jeruzalema, što je predstavljalo izravan udarac ugledu Bizanta i cara, koji se do tada smatrao zaštitnikom i najvišim svjetovnim autoritetom kršćanskog svijeta. Činjenica da je to izaslanstvo stiglo nekoliko dana prije nego li je Karlo okrunjen za cara sugerira kako su patrijarhu bili poznati planovi o krunidbi sigurno već godinu dana ranije, kada mu je Karlov izaslanik došao u posjet, ako ne i prije. Moguće je da su ti kontakti uspostavljeni već 797. kada je Karlo uputio tri poklisara bagdadske kalifu Harunu al-Rashidu, od kojeg je jeruzalemski patrijarh vjerojatno morao zatražiti dopuštenje prije nego li je 800. poslao Karlu poklisare s ključevima.³²¹ U prilog činjenici kako je planiranje krunidbe počelo već 796./797. govori i argument koji je nakon papine zakletve iznijet kao razlog Karlove krunidbe. Kada je papa nakon zakletve iznio prijedlog da se „Karlo, kralj Franaka, okruni za cara“ to se pravdalo činjenicom da je *nomen imperatoris*, carska titula, od 796. prazna, jer je na bizantskom prijestolju sjedila žena. Irena je bila, nakon što je svrgla svog sina Konstantina VI., prva žena na prijestolju koja je pokušala vladati samostalno. Nasuprot tome „Bog je pod Karlov autoritet stavio Rim, gdje su carevi uvijek običavali stolovati, kao i ostale carske rezidencije u Italiji, Galiji i Njemačkoj“.³²² Iz izvora koji spominju Karlovu carsku krunidbu također se može iščitati još jedan argument prema kojem je Karlo bio dostojan carske časti. Ukoliko car ili vladar nije mogao, kao što je to bio slučaj s Irenom, ispuniti dužnosti koje su išle uz titulu onda nije bio dostojan te časti, i trebalo ga je zamijeniti s novim carem. Taj novi car bio je upravo Karlo, koji je „vladao najvećim dijelom prvotnog Rimskog Carstva te je stoga bio pravi nasljednik antičkih careva“.³²³

Dva dana nakon tog zasjedanja, 25. prosinca, nakon treće Božićne mise papa je uzeo krunu i stavio je Karlu na glavu, blagoslivljajući ga, a potom je pao ničice pred cara i iskazao mu poštovanje proskinezom, što poslije njega neće više ponoviti više niti jedan papa.³²⁴

Pretpostavlja se kako je Karlo izdizanjem na carsko prijestolje pokušao učvrstiti svoja osvajanja, te bi carska titula bila veza koja bi spajala mnoštvo naroda u golemom carstvu kojim je Karlo vladao. No, uzimajući carsku titlu postavilo se pitanje kakav će to odraz

320 N. Budak, *Karlo Veliki*, str. 84

321 R. Collins, *Charlemagne*, str. 146., 152.

322 M. Becher, *Charlemagne*, str. 15.

323 isto, str. 15.

324 N. Budak, *Karlo Veliki*, str. 86.

imati na Franke, kod kojih se tijekom osmog stoljeća počela razvijati svijest o posebnom franačkom identitetu, i koji su na sebe gledali kao na pobjednike nad Rimljanima, te pravovjerne kršćane koji su bili iznad njih. Njima je naslov *Imperator Romanorum*, kojim je izgleda Lav III. Karla krunio, malo toga značio – štoviše, bio im je pogrdan.³²⁵ Rješenje za to pronađeno je u tituli kojom se Karlo službeno oslovljavao – on je bio „Karlo prejasni August, okrunjen od Boga, veliki i mireći imperator, koji upravlja Rimskim carstvom, milošću Božjom i kralj Franaka i Langobarda“.³²⁶

Upravo su ove nejasnoće oko titule navodile na zaključak kako krunidbi nisu prethodile dulje pripreme, te kako je zbog ishitrenosti bila loše koncipirana. Osim što nije bila pogodna za Franke, bila je, kao i sama carska krunidba, neprihvatljiva za bizantskog cara koji se smatrao jedinim pravim nasljednikom Rimskog carstva. No, Bizant na tu provokaciju nije odgovorio sve do 806. kada je Karlo u svoje carstvo inkorporirao Veneciju i Dalmaciju. Sporazum je postignut 812. u Aachenu, kada Mihajlo Karla priznaje kao ravnopravnog cara na zapadu. Sljedeće godine u Aachenu odigrat će se još jedna značajan događaj u Karlovu životu – Karlo će proglasiti svog sina Ludovika za suvladara, te će mu sam staviti krunu na glavu. Nedugo nakon toga, Karlo podliježe uslijed upale porebrice, te umire 28. siječnja 814.³²⁷

Karolinška renesansa

Od svih Karlovihih postignuća na budući razvoj europske civilizacije zasigurno je najviše utjecaja imala karolinška renesansa, pojam prvi put upotrijebljen u prvoj polovici 19. stoljeća kako bi se označilo „razdoblje ponovnog buđenja pismene komunikacije i zanemarenih znanja klasične antike“.³²⁸ To je razdoblje 8. stoljeća u kojem se na zapadu Europe osjeća postupno buđenje kulturnog života, a koje će poseban zamah dobiti u Franačkom kraljevstvu za vladavine Karla Velikog. Iako je razdoblje kasne antike i ranog srednjeg vijeka period u kojem se od vladara očekivalo da bude pokrovitelj učenosti, Karlove se napore ne bi smjelo promatrati kroz tu prizmu već kao na sveobuhvatan program reforme franačkog društva i crkve – *renovatio* carstva vodila je do *renovatio* naobrazbe.³²⁹ Širenje granica kraljevstva zahtijevalo je razvitak upravnog aparata, kojem je preduvjet bilo postojanje obrazovanog sloja stanovništva. Poznavanje latinskog jezika, tumačenje i bilježenje zakona, isprava i raznih formulara, sve to tražilo je postojanje obrazovanih ljudi, a sve veći broj stanovništva koje je uključivano u carstvo brzim širenjem granica samo je povećalo potrebu za obrazovanim slojem. Drugi bitan uzrok procvata kulture proizlazio je iz kršćanskog karaktera Karlove vladavine. Još od sredine 8. stoljeća, to jest za Karlmana i Karlova oca Pipina, počinje čvršće povezivanje crkve i države. Za merovinških kraljeva postojala je distinkcija između svjetovne i duhovne sfere, pri čemu je potonja bila u nadležnosti crkve. Naprotiv, Karlman i Pipin počinju s praksom vezivanje crkve i države, te se obnova i crkvene reforme vežu uz svjetovnu vlast. Takvu praksu

325 R. Collins, *Charlemagne*, str. 150.

326 N. Budak, *Karlo Veliki*, str. 87.

327 isto, str. 106.

328 isto, str. 95.

329 N. Budak, *Karlo Veliki*, str. 95, R. McKitterick, „The Carolingian renaissance of culture and learning“, u: Joanna Story (ur.), *Charlemagne*, Manchester University Press, 2005., str. 151-166., str. 151., 152.

nastavit će i Karlo, koji kao kršćanski vladar ima specijalne dužnosti prema svojim podanicima, a te dužnosti nadilaze svjetovnu odgovornost i duboko zadiru u sferu duhovnog.³³⁰ Tako je njegova „dužnost kao kršćanskog vladara osigurati da se riječ Božja u pravilnoj i ispravnoj formi širi do glavnih samostana i katedrala“, a također je trebalo i korigirati vjerske tekstove, „jer je jedino ispravan tekst jamčio pravilnu i pravovjernu komunikaciju s Bogom“. Ove odredbe potječu iz tekstova *Admonitio generalis* i *De literis colendis*, koji čine „programatske“ tekstove karolinške renesanse. Prvi je pismo koje je Karlo 789. uputio nizu biskupa i opata, „zahtijevajući od njih da se brinu o obrazovanju redovnika i svjetovnih svećenika“, kako bi ovi mogli bolje tumačiti patrističke i druge tekstove važne za kršćansku vjeru. U *De literis colendis*, koji se datira oko 800., Karlo osim odredbe o korigiranju tekstova „zahtijeva otvaranje škola za dječake u kojima bi se učilo čitati“.³³¹

Osim što je širenje carstva nametnulo potrebu za pismenošću i obrazovanim slojem, ono je u jednu ruku i omogućilo razvitak „renesanse“. Osvajanjima se Karlova vlast širi na Italiju, a utjecaji s juga, zajedno s anglo-saskim misionarima koji dolaze na Karlov dvor odigrali su presudnu ulogu u karolinškoj renesansi. Karlova politika privlačila je mnoštvo učenih ljudi, te tako stranci čine jezgru koja je potakla razvoj kulture na Karlovu dvoru. Među njima svakako valja istaknuti Alkuina, kojeg je Einhard opisao kao čovjeka „izuzetno velikog znanja u svim disciplinama“.³³² Osim njega važnu su i bitnu rolu na Karlovu dvoru imali i Angilramn, Wigbod, Angilbert, Theodulf iz Septimanije, Pavao Đakon, Paulin iz Akvileje, Petar iz Pise, te mnogi drugi.³³³ Velika je Karlova zasluga i to što je prvi srednjovjekovni vladar koji je otvorio svoju dvorsku knjižnicu javnosti. Time je privukao mnoge od tih učenih ljudi na svoj dvor u Aachenu, pretvarajući ga u glavno središte znanosti svoga vremena.³³⁴

Karolinšku renesansu pratila je i velika briga oko knjiga, te ponajviše njoj možemo zahvaliti najveći dio sačuvanih knjiga iz antike – najraniji manuskripti skoro svakog poznatog djela antičkih pisaca prijepisi su nastali u karolinškom razdoblju.³³⁵

Franci su uspješno kombinirali rimske i kršćanske utjecaje. Preuzimajući latinski jezik od Rimljana kao jezik uprave, obrazovanja i liturgije omogućili su preživljavanje latinskog kao živog, univerzalnog jezika u religiji, upravi, pravu i obrazovanju kroz cijelo europsko srednjovjekovlje, sve do ranog novog vijeka.³³⁶ Karolinšku dinastiju nadživjela je i karolinška minuskula, koja će se raširiti po Zapadnoj Europi, gdje će biti najraširenije pismo sve do 12. stoljeća. Kao ujednačeno i lako čitljivo pismo predstavljala je poticaj lakšem širenju pisane komunikacije, a omogućila je i točnije prepisivanje, smanjujući kvarenje antičkih tekstova.³³⁷

Iako nikad nije uspio naučiti pisati upravo će Karlo Veliki i karolinška renesansa zadužiti europsku kulturu; vraćajući knjizi onaj ugled što ga je imala u antičko doba stvoriti će temelje kulturnom procesu obnove koji će kasnije kulminirati talijanskom renesansom.³³⁸

330 R. Collins, *Charlemagne*, str. 104-107.

331 N. Budak, *Karlo Veliki*, str. 97., R. McKitterick, „The Carolingian renaissance of culture and learning“ str. 153.

332 Einhard, *Život Karla Velikog*, str. 91.

333 R. McKitterick, „The Carolingian renaissance of culture and learning“, str. 157.

334 N. Budak, *Karlo Veliki*, str. 99.

335 R. McKitterick, „The Carolingian renaissance of culture and learning“, str. 160.

336 isto, str. 154.

337 N. Budak, *Karlo Veliki*, str. 100.

338 A. Stipčević, *Povijest knjige*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2006., str. 205.

KAKO JE KARLO POSTAO VELIKI

Kao što to i često biva veliki ljudi obično postanu još veći nakon svoje smrti. Oko njih se pleću mitovi, legende, razne priče koje uspješno nadograđuju stvarna djela (ili stvaraju potpuno nove činjenice, koje nemaju uporišta u stvarnim događajima) i omogućuju nekom da nastavi "živjeti" dugo nakon svoje smrti. Karlo Veliki može poslužiti kao savršen primjer toga. Koliko god je svojim životom i djelima zaslužio mjestu u *pantheonu* besmrtnih, isto toliko duguje i kasnijoj recepciji koja je od Karla napravila Karla Velikog.

Vita Caroli Magni

Posebno mjesto u izgradnji Karlove veličine zasigurno pripada Einhardu³³⁹ i njegovom djelu *Vita Caroli Magni*. Jedino je Einhardovo djelo koje je u cijelosti sačuvano, a smatra se kako je nastalo negdje između 830. i 839.³⁴⁰ Za Einhardovo djelo je značajno da napušta ranosrednjovjekovnu praksu pisanja isključivo svetačkih biografija, a uz to napušta i običaj kršćanskih pisaca koji su svoja djela pisali jednostavnim jezikom, jezikom kojim se „Krist obraćao običnim ribarima“.³⁴¹ Nasuprot tome Einhard piše životopis svjetovne osobe, a prilikom pisanja se oslanja na antičke uzore, teži elokvenciji Cicerona, a kao predložak za pisanje uzima Svetonijeve *De vita Caesarum*.³⁴²

Koji su Einhardovi motivi i kakvu nam je sliku o Karlu Einhard ostavio? Kako sam u predgovoru naglašava cilj mu je ne dopustiti „da propadnu u tmine zaborava sjajni život i izvanredna, današnjim ljudima gotovo nedostižna djela kralja koji je među svim svojim suvremenicima bio najveći i najuzvišeniji“.³⁴³ Vođen tim načelom Einhard pažljivo odabire što otkriti – svi događaji, sudionici i pojave u samo su jednoj funkciji – pokazati veličanstvenost vladareva djela.³⁴⁴ Einhard veliku pažnju pridaje i rječniku kojim će opisati svog junaka. Samo probrani epiteti poput *pietas, patientia, constantia, magnanimitas* mogu stajati uz Karlovo ime.³⁴⁵ Veliki vojskovođa, ali ujedno i velikodušan spram pokorenih naroda, brižan otac, pravedan sudac, veliki donator i promotor kulture i učenja, predan podupiranju siromaha i nesebičnoj darežljivosti, skroman na vrhuncu moći, uzor srednjovjekovnog kršćanskog vladara, zaštitnik svećenstva i crkve – takvu sliku o Karlu Einhard ostavlja budućim generacijama.³⁴⁶

Einhard je definitivno napisao djelo dostojno velikana o kojem piše, a formiranje lika i djela Karla Velikog gotovo je nezamislivo bez *Vita Caroli Magni*. No, jednako tako valja naglasiti, koliko god je pridonio Karlovoj slavi Einhard je isto tako, makar nikad nije

339 Roden je oko 770. u zapadnofranačkom Maingau, a umire 11. ožujka 840. Školovanje dovršava na dvoru u Aachenu, gdje vrlo brzo postaje ne samo bitan čimbenik u kulturnoj reformi, već i blizak prijatelj i odgajatelj Karlove djece. Nakon Karlove smrti i dalje je bitan čimbenik na dvoru, gdje 817. postaje savjetnik Ludovika Pobožnog i odgajatelj njegova sina Lotara.

340 Einhard, *Život Karla Velikog*, str. 31.

341 D. Ganz, „Einhard’s Charlemagne: the characterisation of greatness“, u: Joanna Story (ur.), *Charlemagne*, Manchester University Press, 2005., str. 38-51., str. 39.

342 Einhard, *Život Karla Velikog*, str. 41., D. Ganz, „Einhard’s Charlemagne: the characterisation of greatness“, str. 45.

343 Einhard, *Život Karla Velikog*, str. 51.

344 isto, str. 33.

345 D. Ganz, „Einhard’s Charlemagne: the characterisation of greatness“, str. 45.

346 Einhard, *Život Karla Velikog*, str. 33-35.

isticao svoju ulogu u političko-diplomatskom i kulturnom životu zemlje, svojim djelom također i sebi osigurao besmrtnost.³⁴⁷

Srednjovjekovno poimanje Karla Velikog

Stvaranje mitova o Karlu počelo je već za njegova života, a do sredine 9. stoljeća njegovo ime se pojavljuje u kalendaru svetaca. U drugu polovicu 9. stoljeća datira se i djelo Notkera Balbulusa *Gesta Karoli* u kojem se donosi prilično fantastičan prikaz Karla i njegove vladavine. No, iako je za života bio slavljen kao „veliki kralj“ i „veliki car“ vezivane epiteta „veliki“ uz Karlovo ime (povijesnu osobu) počinje tek u 10. i 11. stoljeću.³⁴⁸

Neupitan je i utjecaj koji je Karlova ličnost imala na otonške vladare 10. stoljeća. Posebno je zanimljiva legenda koja se isplela oko Otta III. i njegovog posjeta Karlovom grobu. Nakon što je poslije duge potrage otkriveno Karlovo počivalište navodno je Otto tu pronašao mrtvog Karla kako sjedi na tronu. Nakon toga je Otto s Karlovog trupla otkinuo nokte koji su izbili kroz oklop, otkinuo zub koji je ponio kao relikv, te potom dio vrška nosa koji je nedostajao zamijenio sa zlatom.³⁴⁹

Mnoštvo dokumenata iz 11. i 12. stoljeća koji su se pozivali na Karlovo ime također svjedoči o značaju koji je tom vladaru pridavan, ali jednako tako i o sve većem razmjeru koji je Karlo poprimao kao mitološka pojava. Od 262 povelje čiji se nastanak pripisivao Karlu za njih 98 se otkrilo kako su krivotvorine. Karlovoj popularnosti u 12. stoljeću umnogome je pridonijelo i širenje mita o Karlu kao križaru i svecu. Već u 10. stoljeću postojale su tvrdnje kako je Karlo hodočastio u Konstantinopol i Jeruzalem, a za viđenje Karla kao neke vrste prvog križara iskorišteni su njegovi ratovi s španjolskim muslimanima. U 12. stoljeću napisana je i Pjesma o Rolandu gdje je poraz Karlovog začelja u Pirinejima prikazan kao herojska borba kršćanskih vitezova protiv daleko nadmoćnije nevjerničke sile. Roland i njegovi suborci slavljani su kao mučenici koji su pali u ime svoje vjere, a primjer njihove mučenička smrt trebao je mobilizirati borce protiv islama u Španjolskoj i Svetoj zemlji.³⁵⁰

Važno mjesto u štovanju Karla Velikog zauzima i Oriflamme, blistavi crveno-zlatni stijeg kojeg je vladar prema Pjesmi o Rolandu dobio od pape. Prema drugoj legendi to je bio stijeg Sv. Dionizija, zaštitnika Pariza, a čuvao se u crkvi Saint-Denis. Kada je car Henri V. napao Francusku 1124. navodno je kralj Luj VI. po nagovoru opata Sugera iz Saint-Denisa postavio stijeg na čelo francuske vojske. Poraz njemačkog cara, čak i prije nego je stupio u bitku, pripisan je Karlu Velikom i Sv. Dioniziju. Štovanju Karla i Karolinga u francuskom kraljevstvu pridonio je i kralj Filip koji se nakon pobjeda nad engleskim kraljem Ivanom i njemačkim carem Otom IV. proglasio pravim Karlovim nasljednikom, a nakon što je u Saint-Denisu pronađen mač koji je navodno pripadao Karlu on postaje dio insignija francuskih kraljeva.

347 isto, str. 32.

348 M. Becher, *Charlemagne*, str. 135., 136.

349 isto, str. 137.

350 isto, str. 138., 139.

Tijekom vremena Karlo je nakon svoje smrti uspio napraviti mnogo toga (bilo da su njegova djela uvećanja ili mu jednostavno naknadno pripisana), pa se jednako tako uspio prilično i fizički promijeniti. „Bio je krupan i snažan, visokog stasa koji ipak nije nadilazio pravu mjeru – zna se, naime, da je njegova visina iznosila sedam puta duljinu njegovih stopala. Čelo mu je bilo zaobljeno, oči vrlo velike i živahne, nos malo veći od prosječnog, kosa sijeda i lijepa, lice vedro i prijazno... Iako mu je vrat bio debeo i nešto kraći, a trbuh malo izbočeniji, to je prikrivala skladnost ostalih udova“; takav opis ostavio je Einhard u prije spomenutim *Vita Caroli Magni*.³⁵¹ Karlo 12. stoljeća izgledao je malo drugačije: bio je visok 240 cm, lice mu je bilo 37 cm dugo, brada 25 cm duga, nos 12 cm dug, obrve također 12 cm, čelo 30 cm široko, a struk oko 2 m širok. Osim toga bio je toliko snažan da je mogao jednom rukom podići oklopljenog viteza iznad glave. Za čovjeka takvih proporcija se logično pretpostavljalo i da je mogao puno pojesti, osobito mesa. Iako je Einhard zapisao kako je Karlo uživao u dobrom jelu, te da su mu posebno teško padali posni dani, ipak je pretjerano pretpostaviti kako je jeo onoliko koliko je mitski Karlo iz 12. stoljeća mogao pojesti.³⁵²

Dva događaja umnogome su pripomogla širenju Karlova kulta zapadnom Europom. Prvi se zbio u 12. stoljeću, točnije 1165. kada je na traženje Fridriha Barbarosse papa Aleksandar III. kanonizirao Karla. Pedeset godina nakon kanonizacije Barbarossin unuk Frederik II. smjestio je Karlove kosti u novoizgrađeni lijes od zlata i srebra, što je označilo konačno širenje Karlova kulta Svetim Rimskim Carstvom, odakle će se tijekom 14. stoljeća proširiti i Francuskom. Tamo ga je francuski kralj Karlo V. proglasio za sveca zaštitnika Francuske, a Luj XI. je obožavanje svetog cara pokušao osigurati pod prijetnjom kazne smrću.³⁵³

Karl der Grosse ili Charlemagne?

Iako su europske nacije, u smislu u kojem ih podrazumijevamo danas, nastale daleko nakon Karlove smrti Karlova „nacionalnost“ dugo je vremena predstavljala bitnu ideološku komponentu, prvenstveno u Francuskoj i Njemačkoj, zemljama preko kojih se prostiralo Karlovo carstvo. Borba za karolinško naslijeđe vidljiva je već za srednjeg vijeka kada francuski i njemački kraljevi vode borbu za prisvajanje i monopoliziranje tog moćnog oružja. U toj borbi vrlo brzo je do izražaja došla i nacionalna odrednica. Ukoliko je Karlo bio Nijemac naravno kako je onda njemački car bio taj koji se ima pravo pozvati na njegovo naslijeđe. Prvi spomen takve „nacionalne“ argumentacije zabilježen je 1495. kada je opat Johannes Trithemius ustvrdio kako Karlo ne može biti ništa drugo nego Nijemac, a to je potkrijepio činjenicama kako je Karlo bio rođen u Ingelheimu te mu je materinji jezik bio njemački.³⁵⁴ Karlo je i u kasnijim razdobljima, a pogotovo u 19. stoljeću, nastavio igrati važnu ulogu u formiranju nacionalnih identiteta. U Njemačkoj je zamišljen kao idealan zakonodavac, „zakonodavac cijele zapadne Europe“ prema Friedrichu Schlegelu, a smatran je i za utemeljitelja njemačke nacije i Svetog Rimskog Carstva Njemačke

351 Einhard, *Život Karla Velikog*, str. 87.

352 M. Becher, *Charlemagne*, str. 140., 141., Einhard, *Život Karla Velikog*, str. 89.

353 M. Becher, *Charlemagne*, str. 141., 142.

354 isto, str. 142.

Narodnosti. S druge strane, za Francusku je Karlova krunidba, ovjekovječena kroz fresku u pariškom hramu posvećenom nacionalnim junacima, jedan od događaja koji je obilježio francusku srednjovjekovnu povijest i formiranje francuske nacije. U napoleonskom periodu fokus nije bio toliko usmjeren prema nacionalnom ali je vrlo dobro poslužio Napoleonu kako bi veličao svoju vladavinu, i služeći se Karlovim kultom još više naglasio svoj. „Samo je Napoleon veći od mene“, poručivao je natpis s Karlove slike koja je 1811., za vrijeme spektakla kojeg je organizirao Napoleon, išla Aachenom. Napoleonov prijelaz Alpa uspoređivan je s onima Hanibala i Karla Velikog, a biti u rangu s takvim „polu-bogovima“, ako ne i veći od njih, značilo je osigurati si mjesto među onim herojima koji su mijenjali smjer povijesti.³⁵⁵

No, nisu sve ocjene Karlove vladavine bile tako slavljeničkog tona. Početkom 16. stoljeća Machiavelli je Karlu zamjerio što, umjesto da mu je sudio, primio carsku krunu od korumpiranog pape, te je na taj način omogućio kasnije konstantno širenje papinske vlasti nauštrb svjetovne. Voltair je također ostavio crnu sliku Karla, karakterizirajući ga kao tipičnog predstavnika „mračnog doba“, despota, genocidnog ubojicu Sasa koji je postao crkveni svetac, običnog barbarina koji nije znao napisati ni vlastito ime a slavljen je kao veliki mecena učenosti. Iako je taj napad bio prvenstveno usmjeren na legitimnost francuske monarhije 18. stoljeća, koja se smatrala nasljednicom karolinškog carstva, on ipak svjedoči o drukčijem pogledu na Karlovu vladavinu. Tako će se i kasnije isticati krvoproliće kod Verduna, a Karlo doba više neće biti doba slobode već razdoblje koje je utrlo put feudalizmu. No, i takve ocjene rijetko će se kada voditi potpunom objektivnošću, već će isticanjem pojedinih dobrih i loših strana Karlove vladavine prije svega odgovarati potrebama vremena.³⁵⁶

Pater Europae

Diskusije o Karlovoj nacionalnosti prestale su nakon 1945., kada nakon II. svjetskog rata prepuštaju mjesto ideji europskog zajedništva. Tada Karlo prestaje biti *Karl der Grosse* ili *Charlemagne* te postaje otac Europe, *pater Europae*.

Ideja o Karlu kao ocu Europe datira se još u njegovo doba, kada mu je jedan pjesnik 800. posvetio panegirik *Karolus magnus et Leo papa*, gdje ga naziva, „svjetlom“ i „ocem Europe“, *pharus Europae...rex, pater Europae*. I prije toga ideja Europe provlačila se frančkim dvorom. Pobjedu Karlovog djeda Karla Martela nad Arapima kod Poitiersa jedan anonimni pisac označio je kao pobjedu Europljana (*Europenses*), a Cathwulfovo pismo Karlu iz 775. najstariji je izvor koji pridaje Karlu europski značaj. Slaveći njegovu pobjedu nad Langobardima Cathwulf mu poručuje kako ga je „Bog uzdigao do kraljevstva Europske slave“, te kako će nastaviti li poštivati Boga i služiti Crkvi postići još i veću slavu.

U razdoblju nakon 1945. kada se težilo obnovi i jedinstvu Europe, rastrgane II. svjetskim ratom, poimanje Karla Velikog kao „oca Europe“ političarima se učinilo kao dobar način integracije koji je mogao pripomoći stabilnosti i olakšati put prema zajedništvu do

355 M. Becher, *Charlemagne*, str. 145., R. McKitterick, *Charlemagne: The Formation of a European Identity*, Cambridge University Press, New York, 2008., str. 2-4.

356 M. Becher, *Charlemagne*, str. 144., J. Story, „Introduction: Charlemagne's reputation“, u: Joanna Story (ur.), *Charlemagne*, Manchester University Press, 2005., str. 1-4., str. 2.

jučer sukobljenih strana. Tome je trebala pridonijeti i nagrada *Karlspreis/Prix International de Charlemagne* kojom je Karlo postao simbol europskog zajedništva, a dobivale su je osobe koje su najviše pridonosile miru i zajedništvu Europe. Tako je tu nagradu između ostalih 2000. ponio američki predsjednik Bill Clinton, a 2002. je dodijeljena *Euru*, kao novom znaku europskog zajedništva i suradnje.

Karlovo carstvo koje se na svom vrhuncu prostiralo preko moderne Francuske, Njemačke i većine Italije poistovjetilo se s Europom nakon 1945., kada su stari neprijatelji trebali postati saveznici i kada je vizija europske ekonomske ujedinjenosti i političke kohezije polako postajala stvarnost. Pod pokroviteljstvom europskih državnika od tada se brižno njeguje ta vizija i Karlo kao znak europskog zajedništva i putem izložbi kojima su se obilježavali razni datumi Karlove vladavine. Tako je na 800. obljetnicu Karlove kanonizacije u Aachenu 1965. održana velika izložba na kojoj je i više nego eksplicitno naglašeno kako se teritorij Karlova carstva podudara s onim koji je obuhvaćala tadašnja Europska ekonomska zajednica. Izložbe u Parizu, Mannheimu, i Berlinu prikazane su 1996. pod nazivom „Franci: pioniri Europe“, a izložbe u Yorku, Bresci, Barceloni i Splitu 1999./2000. pod temom „Karlo Veliki: stvaranje Europe“. Svaka od tih izložbi imala je jasnu poruku, odražavajući pripadnost europskom identitetu, identitetu kojem je svijet Karla Velikog uzet kao početak, i moćno kohezivno sredstvo čijim primjerom možemo zorno ocrtati odnos prošlosti i sadašnjosti, u kojem prošlost nije tu samo kako bi učili iz nje već se javlja i kao moćno sredstvo kojim opravdavamo i gradimo današnjicu.³⁵⁷

Bez Muhameda, Karlo Veliki bi bio nezamisliv

Često se događa da se ime nekog povjesničara veže uz neku povijesnu osobu ili period. Takav slučaj je i s Henrijem Pirennom, povjesničarom koji je knjigom *Karlo Veliki i Muhamed* čvrsto vezao svoje ime s onim Karla Velikog, a ponekad se ide toliko daleko da se razdoblje ranog srednjeg vijeka poistovjeti sa slavnim Belgijancem, nazivajući ga „Pirennovim periodom“.

Parafrazirajući poznatu sentencu „ptice umiru pjevajući“ mogli bi konstatirati kako knjiga *Karlo Veliki i Muhamed* predstavlja posljednji pjev, a ujedno i vrhunac Pirenova stvaralaštva. Knjiga je posthumno izdana 1937., dvije godine nakon Pirenova smrti, a svijetu je donijela kontroverznu (što je narav, mogli bismo utvrditi, svake nove ideje i mišljenja koje razbija ustaljene dogme) i kasnije dosta propitivanu Pirenovu tezu – bez Muhameda, Karlo Veliki bi bio nezamisliv. Kao takva knjiga se od samog početka nametnula kao nezaobilazna za pisanje rada o Karlu Velikom. No, u trenutku kada se iskristalizirala struktura rada pojavilo se pitanje na koji način i gdje smjestiti Pireново djelo – u dio koji govori o Karlovom životu i o onome što o njemu znamo, ili u dio o kasnijoj recepciji Karla Velikog. Nekako ostavljajući rješavanje te dileme za kraj, kroz proces pisanja rješenje se nametnulo samo, otkrivajući „dvostruku vrijednost“ knjige. U prvom redu Pireново djelo opisuje povijesni razvoj iz kojeg je izniknulo carstvo Karla Velikog, te baca novo svijetlo na Karlovu vladavinu, ali je također i „pokretač“ kasnije recepcije Karla Velikog. Stoga bi se moglo reći kako knjiga objedinjuje oba smjera koja je rad nastojao pokriti –

357 M. Becher, *Charlemagne*, str. 148., 149., R. McKitterick, *Charlemagne: The Formation of a European Identity*, str. 1., J. Story, „Introduction: Charlemagne’s reputation“, str. 1-3.

period do 814., te razdoblje (u ovom slučaju 20. stoljeća) nakon Karlove smrti. To što se osvrtno na *Karla Velikog i Muhameda* u ovom radu našao u poglavlju o Karlovoj kasnijoj recepciji nipošto ne znači kako knjiga kao „pokretač“ ima veću vrijednost od onoga napisanog u njoj. Stvar je to čisto tehničkog rješenja – zahvaljujući „dvostrukoј vrijednosti“ osvrt na knjigu mogao je jednako tako stajati kao zasebno poglavlje, svojevrsan sukces cijelog rada.

Pirenne je podijelio knjigu na dva dijela. Prvi dio obrađuje temu zapadne Europe prije islama, a drugi dio se bavi pojavom islama i Karolinzima. Uzimajući u obzir naslov knjige i njezinu podjelu na ta dva dijela dobivamo kostur i bit onoga što Pirenne smatra ključnim u razumijevanju povijesti razdoblja kraja antike te početka Srednjeg vijeka. Ono što je zajedničko obama dijelovima knjige je islam. On označava prekid antičke tradicije i u tijesnoj je vezi s početkom Srednjeg vijeka na zapadu. Prije provale islama ne dolazi do prekida s antikom na području Rimskog Carstva koje se bori s provalom barbara. Carstvo koje se branilo dva stoljeća konačno pada u V. stoljeću pod vanjskim pritiskom i unutarnjim nemirima, a Zapadnorimsko Carstvo ubrzo se pretvara u mozaik barbarskih kraljevina. No, nema vjerskih niti rasnih, a kamoli političkih razloga koji bi pokretali Germane protiv Carstva. Štoviše svojim dolaskom oni započinju s potpunom asimilacijom, ne diraju u postojeće stanje. Provale nisu preinačile karakter intelektualnog života u zapadnom bazenu Sredozemlja, ne nalazi se nikakav germanski utjecaj niti u umjetničkom razvoju mediteranskog područja. Nema niti raskida s onim što je predstavljalo gospodarski život Carstva. Zlato je i dalje službeni novac, monetarni sustav barbara je onaj Rima, preuzima se rimski pravni sustav, a očuvale su se i trgovačke veze Europe s istokom. Crkva pokrštava pridošle narode te predstavlja kontinuitet romanizma, s ogromnim društvenim utjecajem. Ideja Carstva ne prestaje, ne dolazi do prekida antičke tradicije koja se očuvala na Mediteranu, koji je najveća značajka Carstva i zahvaljujući kome Carstvo predstavlja gospodarsko jedinstvo, cjelinu. No, početkom VII. stoljeća dolazi do nove provale, provale islama. Brzim prodorom, kao veliko iznenađenje Arapi počinju s osvajanjem carstva. Nakon osvajanja Španjolske, a osobito Afrike zapadno Sredozemlje postaje muslimansko jezero. S islamom novi svijet provaljuje na mediteranske obale, *mare nostrum* na svojim obalama sada ima dvije različite i suprotstavljene civilizacije. Ne dolazi do asimilacije, Arapi su poneseni svojom vjerom i ne može doći do nikakva spajanja između osvojenih naroda i muslimana. Kršćansko je Sredozemlje podijeljeno na dva bazena: istočni i zapadni, a okruženo je islamskim zemljama. Upravo zbog toga javlja se politička sila koja više ne gravitira prema Sredozemlju gdje dominira islam. Germanizam dobiva svoju ulogu. Od sredine VII. stoljeća društvo se brzo deromaniziralo, stanovništvo je ostalo isto ali civilizacija više nije ista. Godine 751. dolazi do saveza te nove snage, Karolinga, s papinstvom, a vrhunac doživljava krunjenjem Karla Velikog za cara 800. godine. Karolinško carstvo, ili bolje rečeno Carstvo Karla Velikog postaje okvir Srednjega vijeka. To carstvo je prema tome neodvojivo od pojave islama, a bez Muhameda je neobjašnjiva pojava Karla Velikog.

Teze koje je Pirenne iznio u svojoj knjizi kasnije su postale predmetom mnogih rasprava; od nekih je bio prihvaćen s oduševljenjem dok su drugi pobijali i odbacivali njegov rad. Takva suprotstavljena mišljenja i danas nalaze mjesto u historiografskim djelima i raspravama. Oslanjajući se na prethodno poglavlje može se zaključiti kako je već Pirennovo djelo, izdano 1937., okončalo tipične historiografske debate njemačkih i francuskih

povjesničara 19. stoljeća.³⁵⁸ Rasprave su se s Karlove nacionalnost pomakle prema pitanjima o kontinuitetu i naravi Karlova carstva. Pirennova pretpostavka kako se Europa kakvu danas znamo počela oblikovati s carstvom Karla Velikog opravdava ideološka nastojanja EU-a. No, kad bi se malo zaigrali i pomiješali Pirennovu tezu i nastojanja europske birokracije mogli bi izvesti zanimljiv zaključak – ako je Karlo *pater Europae* onda bi Muhammed bio njezin praotac.

ZAKLJUČAK

Zahvaljujući ocu Pipinu III. Karlo je 768., zajedno s bratom Karlmanom, bio u mogućnosti naslijediti kraljevsku titulu, a ne onu majordoma. No, Karlo nije naslijedio samo to, već je uvelike preuzeo, te još uspješnije nastavio provoditi politiku svog oca i svojih karolinških predaka. Široka koalicija koju je uz pomoć majke Bertrande oformio protiv brata Karlmana na kraju se pokazala nepotrebnom – Karlmanova smrt 771. preduhitrila je pokušaj njegova svrgavanja. Osim u dobrom starom običaju osiguravanja samostalne vlasti u cijelom Franačkom kraljevstvu, Karlo slijedi stope predaka i u osvajačkoj politici. Prvi pohodi koje vodi su oni protiv Sasa, koji su i u ranijim razdobljima predstavljali veliku opasnost na sjeveroistočnim granicama kraljevstva. Ti ratovi će se pokazati i najtežima za Karla, te će potrošiti najviše vremena za obuzdavanje nepokornih susjeda. Ukupno trideset i dvije godine trebat će za njihovo pokoravanje. Ako se uzme u obzir kako je Karlo samostalno vladao četrdeset i tri godine, očigledno je kako su saski ratovi, dugi trideset i dvije godine, predstavljali najzahtjevnije bojište.

Kao i Karlo Martel, veliki pobjednik kod Poitiers 732., Karlo će ratove voditi i s Arapima na jugozapadu svog kraljevstva, gdje će dugotrajno ratovanje, tijekom kojeg Karlo osvaja Barcelonu i Pamplonu, završiti 812., s granicom na rijeci Llobregat. Za Karlove vladavine Franačko se kraljevstvo širi i na Bavarsku, na istoku se pokoravaju slavenska plemena, a devedesetih godina 8. stoljeća Franci uspješno ratuju s Avarima.

No, od svih, talijanska osvajanja imat će najveće posljedice za Karla. Slijedeći politiku svog oca Karlo nastavlja održavati dobre odnose s papinstvom, to jest nastavlja sukob s Langobardima. Nakon 774. Karlova će titula glasiti *rex Francorum et Langobardum* te uz nju počinje koristiti i naslov *patricius Romanorum*, očit znak kako je bio puno odlučniji od svog oca u politici prema Apeninskom poluotoku. Apeninski poluotok, sa svojim središtem u Rimu, postat će i prvo mjesto sukoba Franačkog kraljevstva s Bizantskim carstvom, i carevima koji su se smatrali pravim i jedinim sljedbenicima rimskih careva. No, poziciju istočnog cara kao neprikosnovenog autoriteta na carskom dostojanstvu sve će više ugrožavati rastuća snaga kontinentalnog Franačkog kraljevstva na čelu s Karlom. Uz podršku papinstva, koje se u drugoj polovici 8. stoljeća sve više vezivalo i postajalo ovisno o franačkim kraljevima, Karlo će uspjati ne samo uzdrmati poziciju Konstantinopola, već i vratiti carsku krunu Zapadu nakon više od tri stoljeća sedisvakancije carskog dostojanstva. Trenutak kad je papa Lav III. na Božić 800. stavio Karlu krunu na glavu i

358 A. Barbero, *Charlemagne: Father of a Continent*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 2004., str. 113.

pao ničice pred njega zasigurno je označio vrhunac Karlove vladavine, dok je Aachenski mir 812. označio priznanje novog Karlovog statusa, sadržanog u tituli prema kojoj je „Karlo prejasni August, okrunjen od Boga, veliki i mireći imperator, koji upravlja Rimskim carstvom, milošću Božjom i kralj Franaka i Langobarda“.

Ako je Aachenski mir bio priznanje Karlovog carske titule, onda je kasnija recepcija bila konačna potvrda Karlove veličine – potvrda koja je neprestano i neumorno pronalazila put kroz trenutne potrebe za legitimacijom, prestižem i ideološkim opravdanjima.

U tom dugom putovanju posebno mjesto zauzima Einhard i njegovo djelo *Vita Caroli Magni*. Prvi svjetovni životopis u vremenu kada su prevladavale svetačke biografije kao da je „nostradamuski“ anticipirao 1165. kada je Aleksandar III. kanonizirao Karla. Iako je Karlo i za svoje vladavine često opisivan raznim epitetima, pa tako i kao veliki kralj i car, tek u razdoblju 10. i 11. stoljeća dolazi do vezivanja epiteta „veliki“ uz Karlovo ime (*Charlemagne*). Zanimljive su i mitske dimenzije koje dosiže srednjovjekovni Karlo, kao i mnoge legende koje se pletu oko njega.

Razdoblje kasnog srednjeg vijeka vrijeme je i kad započinju prve rasprave oko Karlove „nacionalnosti“, a u 19. stoljeću, stoljeću nacija i nacionalizma, vodit će se posebno rasplamsana borba za Karlovom baštinom na nacionalnoj razini. Takve rasprave okončat će tragedija koju će iza sebe ostaviti II. svjetski rat, a Karlo će u pokušaju nadilaženja nacionalnih interesa, to jest u stvaranju europskog jedinstva svoje mjesto naći kao *pater Europae* – simbol europskog zajedništva i zajedničkih korijena.

Za kraj, uzimajući u obzir saznanja o Karlu Velikom do kojih sam došao pišući ovaj rad, mogao bih, nadam se ne pretenciozno, utvrditi kako je Karlo Veliki paradigma europskog srednjovjekovlja.

LITERATURA

- B. S. Bachrach, „Charlemagne’s Cavalry: Myth and Reality“, *Military Affairs*, vol. 47, No. 4., 1983., str. 181-187.
- B. S. Bachrach, „Charlemagne and the Carolingian General Staff“, *The Journal of Military History*, Vol. 66, No. 2., 2002., str. 313-357.
- A. Barbero, *Charlemagne: Father of a Continent*, University of California Press, Berkley and Los Angeles, 2004.
- M. Becher, *Charlemagne*, Yale University Press, New Haven and London, 2003.
- N. Budak, *Karlo Veliki*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika - Split, Split, 2001.
- R. Collins, *Charlemagne*, Macmillan Pres Ltd, Hong Kong, 1998.
- R. Collins, „Charlemagne’s imperial coronation and the Annals of Lorsch“, u: Joanna Story (ur.), *Charlemagne*, Manchester University Press, 2005., str. 52-70.
- Einhard, *Život Karla Velikog*, Latina et Graeca, Zagreb, 1992.
- P. Fourarce, „The long Shadow of the Merovingians“, u: Joanna Story (ur.), *Charlemagne*, Manchester University Press, 2005., str. 5-21.
- D. Ganz, „Einhard’s Charlemagne: the characterisation of greatness“, u: Joanna Story (ur.), *Charlemagne*, Manchester University Press, 2005., str. 38-51.
- R. McKitterick, „The Carolingian renaissance of culture and learning“, u: Joanna Story (ur.), *Charlemagne*, Manchester University Press, 2005., str. 151-166.
- R. McKitterick, *Charlemagne: The Formation of a European Identity*, Cambridge University Press, New York, 2008.
- H. Pirenne, *Karlo Veliki i Muhamed*, Izvori, Zagreb, 2006.
- A. Stipčević, *Povijest knjige*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2006.
- J. Story, „Introduction: Charlemagne’s reputation“, u: Joanna Story (ur.), *Charlemagne*, Manchester University Press, 2005., str. 1-4.

Antun Nekić:

CHARLEMAGNE

Summary

The author of the articles believes that in order to fully comprehend and evaluate the importance of Charlemagne, one must start from his lifetime accomplishments, and later observe his “afterlife”. Those two guidelines determined the structure of the work, which is done in two parts – the first follows the events up to 814, while the second deals with the events following his death in 814. The approach in the first part is somewhat “stereotypical”, as it depicts Charlemagne as a great conqueror, a ruler which brought West its imperial dignity back, and as a patron of books and scholars, but this kind of approach is necessary in order to understand his greatness. But his lifetime accomplishments alone did not bring him his glory. His later reception was an equally, if not even more, important factor in his perception as “great”. On his 1200 years long journey he appeared in various roles, served various interests and needs, thus only confirming the fact that sometimes real glory comes after death; in Charlemagne’s case it is a really long and unending glory.